

BERGAMA'NIN TIP TARİHİNDEKİ ÖNEMİNDEN TÜRKİYE NE KADAR HABERDAR?

Sedat Doğan

Özel Yamanlar Koleji
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
E-posta: nigdelisedat@yahoo.com

Fatih Sezgin

Özel Yamanlar Koleji
Doktora Öğrencisi
E-posta: fasezgin@hotmail.com

Özet

Bergama, 8.500 yıllık tarihi, olağanüstü güzel doğası, şifalı doğal kaynaklarıyla Doğu'nun en batısında, Batı'nın en doğusunda bir kenttir. Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır ve çeşitli bilimlerin doğuşuna tanıklık etmiştir. Bunlardan biri de tıp ilmidir. Anadolu'da gelişen tıbbın ilk örneklerinin ve tıpta kullanılan ilk aletlerinin Bergama ve civarı bölgelerde bulunmuş olması bu görüşü desteklemektedir. Bergama; müzik, tiyatro, spor, güneş, çamur gibi doğal tedavi yollarının ilk kez kullanıldığı, tıp ve eczacılık simgesi olan yılanın bulunduğu, ilk büyük hastane olan Asklepion'un kurulduğu, ilk psikoterapinin yapıldığı, ilk afyon modeli ilaçların hazırlandığı bir sağlık kentidir. Asklepion Antik Çağ'da hem bir tıp okulu hem de bir hastane gibi çalışmış ve tıp ilmine çok büyük katkılarda bulunmuştur. Hipokrat ve Galen Asklepionlarda yetişmiş ünlü hekimlerdendir. Kullanılan yöntemlerde o kadar ileri gidilmiştir ki radyoaktif özellikleri daha bugünlerde keşfedilen şifalı suları o zamanlarda bu kentin hekimleri kullanmıştır. Aynı zamanda müzikle tedavi, spa, çamur banyosu, meditasyon, telkin, aromaterapi gibi bugün insanların tekrar şifa aramaya başladığı yöntemleri Antik Çağ'da kullanmışlardır. Ve bir süre sonra sağlık alanındaki bu üst düzey başarılar kentin, "ölümün girmediği yer", "vasiyetnamelerin açılmadığı şehir" olarak anılmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin sağlık turizmini çekmek adına yapmakta olduğu tanıtım faaliyetlerinde Bergama'ya neredeyse hiç değinilmemektedir. Oysaki dünya tıp literatürüne girmiş olan Bergama hak ettiği şekilde tanıtılmış olsa özellikle Tıp Kongreleri için bulunmaz bir merkez haline gelecektir. Bu çalışmada Bergama'nın tıp tarihindeki inkâr edilmez rolü araştırılarak; Türkiye'nin sağlık

turizmi adına atacağı adımlarda Bergama'yı nasıl kullanması gerektiği örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi, sağlık turizmi, Bergama,

Alan Tanımı: Bilim Tarihi, Tıp Tarihi,

HOW IS TURKEY AWARE OF THE IMPORTANCE OF PERGAMUM IN MEDICINE HISTORY?

Pergamum, with its 8500 history, marvellous nature and beneficial water, is a city in the east of west and in the west of east. During the history, Pergamum has been a homeland to different civilizations and at the same time it was a witness to many new sciences burning. Medicine is one of these sciences. The first findings about the medicine were found in Pergamum as evidence to this. Pergamum was such a health city that the first natural treatments like sport, theatre, sun, mud were used here. Moreover, snake as the symbol of pharmacy and medicine was found here. The foundation of the first big hospital Asklepion, the first treatments of psychotherapy, the first use of drugs containing opium, and many more new things related to medicine were done in Pergamum. Asklepion served to medicine both as a medicine school and a big hospital in its time. Hipokratius and Galen are just two samples of scientists from Asklepion. The SPA whose benefits have been seen just recently was used in that time in Asklepion. Different types of treatments such music; aromatherapy, mud, inculcating and meditation were used in Asklepion. After such new treatments the city was called as "immortal city". Pergamum isn't mentioned in Turkey health tourism efforts. We believe that if Turkey pays enough importance to Pergamum, it will be a centre for medicine congress and tourism. In this study we will try to make some researches about the undeniable importance of Pergamum in medicine history and draw attention to what to do for using Pergamum in efforts of advertising Turkish Health Tourism.

Key Words: *Medicine history, health tourism, Pergamum*

JEL Code: I19

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Sunulması

Bergama, 8.500 yıllık tarihi, olağanüstü güzel doğası, şifalı doğal kaynaklarıyla Doğu'nun en batısında, Batı'nın en doğusunda bir kenttir. Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır ve bu süre zarfında çeşitli bilimlerin doğuşuna da tanıklık etmiştir. Bunlardan biri de tıp ilmidir. Anadolu'da gelişen tıbbın ilk

örneklerinin ve tıp biliminde kullanılan ilk aletlerinin Bergama ve civarı bölgelerde bulunmuş olması bu görüşü desteklemektedir. Bergama; müzik, tiyatro, spor, güneş, çamur gibi doğal tedavi yollarının ilk kez kullanıldığı, tıp ve eczacılık simgesi olan yılanın bulunduğu, ilk büyük hastane olan Asklepion'un kurulduğu, ilk psikoterapinin yapıldığı, ilk afyon modeli ilaçların hazırlandığı bir sağlık kentidir.

1.2. Pergamon Kenti ve Tarihsel Gelişimi

Bergama'nın Antik dönemdeki adı "Pergamon" kelime olarak çok eski ve Doğu Akdeniz havzasında, özellikle de yer adlarında iz bırakan Yunan öncesi bir dile aittir. "Pergamos" veya "Pargamon" bu dilde, "kale" veya "müstahkem mevki" anlamına gelmektedir. Pergamon, doğu batı yönünde Kaikos (Bakırçay) Irmağı'nın katettiği bir graben vadisinin kıyısında bulunmaktadır (Radt, 2002: 21). Bergamalı ünlü hekim Calinos'un bildirdiğine göre M.Ö. II. Yüzyılda kent merkezinin nüfusu 120 bine ulaşmıştır. Bu rakamın abartılı olmadığını da 100 bin insan alacak kadar tiyatroların yapılmış olduğu kanıtlamaktadır. Ancak bu parlak dönem gezginlerin bildirdiğine göre XIII. yüzyılda sona ermiştir (Eriş, 1979: 260).

1.3. Pergamon Kentinin Düzeni

Yaklaşık 300 metre yükseklikteki Kale Dağı üzerine kurulmuş, kolaylıkla tanımlanabilen kompakt kent formu ve konumu sayesinde Pergamon verimli tarım arazilerine ve geniş bir hinterlanda (etki alanı) sahiptir. Çevresindeki tarım arazilerine ve önemli ulaşım güzergâhlarına hâkim, savunma ve drenaj açısından elverişli tepenin biçimi Pergamon'un görünümündeki temel unsurdur. Topografya Helenistik dönemdeki Pergamon'un üçüncü boyutunu yaratmış, kenti çağdaş kentlerden ayıran özgün biçim ve doku özellikleri açısından tek kılmıştır (Yenen ve Hamamcıoğlu, 2006: 26-34). M.Ö. 4. yüzyıla ait önemli bir bilgi ise Pergamon'da Asklepios kültünün başlatılmasına büyük önem verilmesi, sağlık tanrısı kültünün Pergamon'a getirilmesidir. Kentin şöhreti sonraları giderek daha fazla psikolojik hastalıkların su ile tedavi edildiği Asklepion Kutsal Alanı'nın taşıdığı büyük üne dayanmıştır (Radt, 2012: 51).

1.4 Antik Batı Anadolu Tıp İlimi ve Asklepionlar

"Doktor tanrı" ve "doktorluk tanrısı" olan Asklepios'un adına kurulan sağlık tapınakları olan "asklepionlar" Antik Batı Anadolu tıbbının en önemli yapılarıdır. Anadolu'nun batısında, Ege adalarında ve Yunanistan'da 200'den çok asklepion bulunduğu tahmin ediliyor. Normalde bir hastanede olmasını beklediğimiz

bölümler dışında tiyatro, kütüphane, spor alanları gibi bölümler olan Asklepiyon'da yapılan tedavilerde beklenen ve bilinenin dışındaydı. Asklepios Yunan mitolojisinde hekimlik sanatının ustası olan tanrı olarak geçer. Bu sanatı o kadar ileri götürmüştür ki ölümler son bulmuş hatta ölüleri bile diriltmeye başlamıştır. Bunun üzerine Zeus tarafından doğal düzeni bozduğu gerekçesiyle cezalandırılır. Benzer bir hikâye Lokman Hekim için de anlatılmaktadır. Asklepios doğadaki dengeyi koruyan iyileştirici gücü temsil etmektedir. Güçlü sağlıklı elinde yılan sarılsı asası bir erkek heykeli ile temsil edilir. Döneminin sağlık merkezi olarak çalışan Asklepiyon'da birbirinden çok farklı ve geçerli tedavi yöntemleri kullanılmaktaydı. Kuluçka uykusu bu uyku sırasında görülen rüyaların yorumlanması, şifalı sularla yıkanmak, yenilenlere dikkat edilmesi özel diyetler, tiyatrodaki psikodrama tedavileri, tapınaklarda, soğuk ve sıcak su banyoları, maden suları kaynaklarından sular içilmesi, kan alınması, kusturmak, gerekirse müşhil vermek, deniz kıyısında bulunanlara özellikle deniz banyosu vermek, değişik ilaçlarla tedaviler, telkin, teselli ve iç sıkıntısını gidermek için ruhsal tedaviler bunların en bilinenleriydi. Uyku ve rüyalar perhiz, sıcak ve soğuk banyo-beden hareketleri sindirim sistemi bozukluğu ile gelen bir hastaya; ekmek-peynir- maydanoz-marul ve ballı süttten oluşan bir beslenme verilmiştir. Çıplak ayakla dolaşması, her gün koşması, çamur banyosu yapması ve sıcak bir banyo almadan önce tüm bedenini şarap ile ovması öğütlenmiştir. Tedavi başarılı sonuç vermiş hastanın şükranlarını belirten bir yazıt günümüze kadar gelebilmiştir (Bayatlı, 1993). Antik dönemde, Anadolu'da yapıldığı bilinen ilk tıbbi girişim olan beyin delme ameliyatları (trepanasyon) da Bergama'da yapılmıştır. On bin yıl öncesinden kalan insan kafataslarında bilinen en eski cerrahi girişimlerin izleri bulunmuştur. Üstelik izler, ameliyattan sonra kişinin bir süre daha yaşadığını da göstermektedir. Bundan hemen sonra, neolitik dönemden kalan epilasyon aletlerinin bulunması, bedendeki kılların da alındığının gösteriyor. Bu aletlerden çok sayıda bulunması epilasyonun, günümüzde olduğu gibi, eskiden de yaygın olarak yapıldığını gösteriyor (Gözcüoğlu, 2008). Pergamon'da çamur banyosundan da yararlanılıyordu. Aristeides'in yazılarında; tanrının buyruğu üzerine, soğuk bir kış gününde, nasıl çamur banyosu yapıp, tapınakların çevresinde üç kez koştuğunu ve nihayet kutsal çeşmede üstündeki çamurları temizlediğini çok açık bir dille aktarır. Yazarın dediğine göre hava o kadar soğukmuş ki hiçbir giysi insanı ısıtamıyormuş. Yazara eşlik etmeye gönüllü iki dostundan biri hemen dönmüş, diğeri spazm geçirmiş ve gevşetilmesi için hamama götürülmesi gerekmiş. Baldıran suyu, kireç katılmış su içmek, peklige karşı uzun süre oruç tutmak, günlük ile tütsülenmek, keklik perhizi yapmak, yazıtlarda pek çok mucize olaydan da söz edilir, dua ederken tek dileğim hamile kalmak dediği için yıllarca doğuramayan kadınlar ve daha niceleri (Bayatlı, 1993).

2. Antik Çağ'da İki Büyük Tıp Adamı: Galen ve Hipokrat

Antik Anadolu tıbbının, tıp tarihi açısından en önemli doktorları, kuşkusuz Hipokrates ve Galen'di. Hipokrates'in ortaya koyduğu nesnel nedenlere dayalı, gözleme dayanan, akılcı, uygulamaya dönük ve dinsel-büyüsel etkilerden sıyrılmış tıp anlayışı Galenle sürmüştü ve ondan sonra Rönesans'a kadar değişmemiştir. Galen ünlü bir Asklepios tapınağının bulunduğu Batı Anadolu'daki Bergama'da dünyaya geldi. Genç yaşta önce felsefe sonra tıpla ilgilendi. İzmir'e giderek orada da tıp eğitimi aldıktan sonra İskenderiye'ye geçti ve burada anatomiyle ilgilendi. Hipokrat tıbbını öğrenmeye çalışıyordu. Buradaki çalışmalarından sonra 28 yaşındayken çok iyi bir doktor olarak Bergama'ya döndü. Buraya geldiğinde gladyatör okulunda bir doktora gereksinim vardı. Bu göreve atandı. Böylece daha da önemli bir konuma geldi. Galen'in tıba yaptığı katkılar o kadar iyiydi ki Ortaçağ tıbbı "Galen Tıbbı" adıyla anıldı. Galen, tedavi çalışmalarının yanı sıra anatomi, fizyoloji, farmakoloji bilimleri ve de felsefeyle ilgilendi. Zamanın tıp bilimine tamamıyla hâkim olan Galen, bu bilim dalını orijinal ilkelere göre yeniden düzenledi. Ününü de özellikle yeni geliştirdiği araştırma yöntemiyle kazandı. Galen'e göre analizler, hastalıkların incelenip iyileştirilmesinin temelini oluşturur. Droglardan ilaç elde etmeye başlamış olduğundan da eczacılığın ve farmasötik teknolojinin babası olarak kabul edilir(Gözcüoğlu,2008).

3. Bergama'nın Turizm Coğrafyası

Bu bölümde öncelikle Bergama'daki turizmin tarihsel gelişimi, ilçede yer alan turizm faaliyetlerinin coğrafi dağılımı ve arz talep özelliklerinin yanı sıra burada geliştirilebilecek turizm türleri üzerinde durulacaktır.

3.1. Bergama'da Turizmin Tarihsel Gelişimi ve Dağılımı

Bergama'da tarihinin oldukça eski dönemlere dayandığı ve sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlerin turizmin gelişmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bergama'nın en önemli turizm çekiciliklerinden olan Müze, Akropol, Asklepiyon ve Kızıl Havlu gibi ören yerlerini ziyaret edenlerin sayısı 1963'den itibaren tespit edilmeye başlanmış olması, bugünkü anlamda turizm hareketlerinin başlaması hakkında bize fikir vermektedir (Emekli, 2001).

3.2. Turizm Amaçlı Yapılan Çalışmalar

Bergama'daki turizm etkinliklerinin sadece merkezdeki tarihi ve kültürel

mekanlara yapılan günübürlük gezilerden ibaret olmaması, farklı turizm türlerinin burada geliştirilmesi ile turizm etkinliklerinin çeşitlendirilmesi ve bunun yanı sıra kentteki turizm gelirinin arttırılması için yerel yönetimin yaptığı bazı çalışmalar mevcuttur.

3.2.1.Yapılması düşünülen ve planlanan çalışmalardan bazıları

- Bergama merkezden Akropol'e kadar uzanan bir teleferik hattı oluşturulması

projesi,

- Bergama merkezde yer alan eski garaj alanının turist kabilelerine ait

otobüslere park alanına dönüştürülmesi,

- Bergama merkezde yer alan ana caddenin araç trafiğine kapatılması,

- Bergama sivil mimari örneklerini yansıtan bazı evlerin restore edilmesi,

butik otel olarak hizmet sunması hedefleyen çevreler yaratmaktır.

Yapılması düşünülen bu çalışmaların bir kısmı uygulanmaya konmuş, bir kısmı ise proje aşamasında kalmıştır(www.bergama.bel.tr).

3.3. Bergama'nın Turizm Potansiyeli ve Geliştirilebilecek Turizm Türleri

Herhangi bir alanda meydana gelen turizm hareketlerini değerlendirirken, bölgedeki turizm potansiyeli belirlenmelidir. Bunu yaparken öncelikle mevcut turizm koşulları analiz edilmeli, bunun içinde öncelikle bir envanter çalışması yapılmalıdır. Bergama için envanter çalışması yakın zamana kadar yeterli ölçüde yapılmamış, ancak 2000'li yıllar itibariyle Bergama Belediyesi bünyesinde buna yönelik çalışmalar hız kazanmıştır.

3.3.1.Kültürel Turizm

Bergama turizme kültürel turizm ile başlamıştır. Ancak tüm kültürel zenginliklerine rağmen, buradaki turizm faaliyetleri sadece antik yerlere yapılan günübürlük geziler ile sınırlı kalmıştır. Kültürel turizmi ortaya çıkaran unsurlar sadece antik yapılardan meydana gelmez, bunun yanı sıra ilkler şehri olması ve Bergama'ya özgü el sanatlarının varlığı, tarihi değeri olan Bergama Kermesi gibi özellikler buradaki kültürel turizm için oldukça önemli bir çekicilik olarak görülmektedir.

3.3.2. *Bergama'da ilkler*

- İlk parşömen (deriden kağıt yapımı)
- İlk Asya kütüphanesi (200000 ciltlik)
- İlk büyük hastane (Asklepion)
- İlk telkinle tedavi (Psikoterapi)
- İlk doğal tedavi (Müzik, tiyatro, spor , güneş ve çamur ile)
- İlk farmakoloji (doğal ilaçlar)
- İlk afyon modeli ilaç
- İlk kent hijyeni (sağlık alt yapısı)
- İlk tıp ve eczacılık simgesi olan yılan (Emekli, 2003:16-18)

3.4. *Bergama Dünya Mirası Olma Yolunda*

Tarihi milattan önceye uzanan, hemen her alanda ilkleri başlatan Bergama Krallığına ev sahipliği yapan ve tarihsel dokusuyla UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Aday Listesi'ne kabul edilen İzmir'in Bergama ilçesi, kalıcı miras listesine girmek için kolları sıvadı.

3.5. *Tıp Tarihi-Sempozyumlar ve Kongreler*

3.5.1. *İzmir'de Uluslararası Bergama Sempozyumu*

Bergama, iki bin yıldır aynı adı korumuş ender kentlerden biridir. Bergama Krallığı'nın başkenti olan bu kent, kuruluşundan bugüne bilim ve kültür tarihi açısından pek çok olaya ev sahipliği yapmış bir yerdir. Ancak, günümüzde Bergama'nın kültürel miras açısından hak ettiği ilgiyi gördüğünü söylemek oldukça zordur. Bu yönde Bergama Belediyesi'nin UNESCO'nun Kültürel Miras listesinde yer almak için sarf ettiği çaba çok yerinde bir girişim olarak değerlendirilmelidir. Bergama'nın bilim ve kültür tarihindeki öneminin bilinmesi hem yurttaşlar hem de yöneticiler açısından bu kente daha fazla sahip çıkma bilincine yol açacaktır. Bu düşüncelerden hareketle Ege Üniversitesi İzmir Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Bergama Belediyesi işbirliğinde "*Uluslararası Bergama Sempozyumu*" düzenlemiştir. Sempozyumda Bergama'nın kültürel miras açısından öneminin ortaya konulmasının yanı sıra, vizyon ve geleceğine ışık tutacak yeni araştırmaların, yeni fikir ve görüşlerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bergama Belediyesi ve Ege Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği sempozyumla Bergama, tarihten turizme, tıptan eczacılığa

kadar birçok yönden ele alındı.Sempozyumda tarih, turizm, çevre bölgesel kalkınma, tıp ve eczacılık gibi 11 farklı konu başlığında bildiriler yer aldı. Bergama Belediyesi Meclis Salonu ve Haluk Elbe Salonları'nda gerçekleştirilen oturumlarda çalışmalarını bildiriler halinde sunan katılımcılar sempozyumun, Bergama'nın potansiyellerinin ortaya çıkması yönünde önemli bir gelişme olduğunu vurguladı. Bergama'nın binlerce yıllık tarihiyle insanlık için önemli bir kent olduğunun altı çizilen sempozyumda kentin peynirinden fıstığına, parşömeninden sağlık merkezine kadar birçok yönü ele alındı.

3.5.2..Uluslararası Grup Psikoterapileri Kongresi:

26-28 MAYIS 2011 tarihleri arasında düzenlenecek olan 36.Uluslararası Grup Psikoterapileri Kongresi, İzmir Psikodrama Derneği tarafından Bergama Asklepion'da düzenlenmiştir.

4. SONUÇ

Asklepion'a ev sahipliği yapan Bergama'nın çok büyük bir kültürel mirasa sahiptir. Asklepion, bir tıp okulu ve aynı zamanda çok büyük bir hastanedir. Bu hastanelerde daha bugünlerde ancak yeni yeni uygulanmaya başlanmış yöntemlerin kullanılmıştır. Ancak zamanında “ölümün girmediği” topraklar ne yazık ki bugünlerde hah ettiği kadar bilinmemektedir.Yaratıcı insan dehasının göstergesi olan bu mirasın değerlendirilmesi, tanıtılması, yeni tanıtım olanaklarının bulunması, özellikle tıp tarihi çalışmalarına ağırlık verilmesi ,bu alanda öncelikle ulusal ölçekte arkasından uluslararası toplantılar,sempozyumlar ve konferanslar tertiplenmesi...Bu alanda yapılacak faaliyetler için de şehre yeni kültür merkezleri yatırımlarının hızlandırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

Bayatlı, Osman: Bergama Tarihinde Asklepion, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, 1993.

Emekli, Gözde: Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo-Ekonomik Etkileri, İzmir:Bergama Belediyesi Kültür Yayınları,2001

Emekli, Gözde: Kültür Mirasının Kültürel Turizm Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi, 2003

Eriş, Eyüp: Bergama Uygarlık Tarihi. İzmir: Karınca Matbaacılık ve Tic. Koll. Şti.,1979

Gözcelioğlu, Bülent: Bilim ve Teknik, Ekim 2008Radt, Wolfgang: Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları, S. Tammer, çev., İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2002

<http://www.bergama.bel.tr>

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25241420/> (10-03-2012)

<http://egeweb2.ege.edu.tr/gd/halkilis/bergamasemp/davet.htm>(10-03-2012)

<http://www.bergama2011.org/>(10-03-2012)

Yenen, Zekiye ve Hamamcıoğlu, Cenk, "*Threshold Analysis for a Contemporary Sustainable Urban Form - Case of an Ancient Anatolian Settlement: Pergamum*", NNUM Conference - Nordic and International Urban Morphology: Distinctive and Common Themes, Book of Abstracts, 3-5 Eylül 2006, Royal Institute of Technology and International Seminar on Urban Form, Stockholm.